

แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรถวินิตสูตร
APPROACHES FOR CULTIVATING THE SEVEN VISUDDHI TO ENHANCE
VIPASSANABHAVANA MEDITATION WITHIN THE FRAMEWORK
FOUND IN RATHAVINĪTA SUTTA

พระครูปลัด สมหวัง ฉนทสีโล (ศรีเพ็ญ)¹, พระศรีสุทธิเวที (ขวัญ ภิรมโน)²,
วิโรจน์ คุ่มครอง³

Phrakhrupalad Somwang Chandasīlo (Sripen)¹, Phra Srisuttivetee
(Kwan Thiramano)², Viroj Koomkrong³

หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย¹⁻³
The Requirements for the Degree of Master of Arts (Buddhist Studies)
Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand¹⁻³

Corresponding Author Email: wat.masong@gmail.com

Received: 3 September 2026; Revised: 23 September 2026; Accepted: 30 September 2026

*****

แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรณินิตสูตร

พระครูปลัด สมหวัง ฉนฺทสีโล (ศรีเพ็ญ), พระศรีสุทธิเวที (ขวัญ ธิรมโน),
วิโรจน์ คุ่มครอง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของวิสุทธิ 7 ในรณินิตสูตร 2) ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) นำเสนอแนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรณินิตสูตร การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมรรค หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เชิงตีความ และการสังเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) วิสุทธิ 7 ในรณินิตสูตรเป็นกระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างเป็นลำดับ ประกอบด้วย สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิณฺณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ โดยแต่ละขั้นเกื้อหนุนต่อเนื่องกัน เปรียบเสมือนรถผลัดที่นำผู้เดินทางไปสู่จุดหมาย และสัมพันธ์กับการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีอนุपाทาปรินิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด 2) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาเพื่อรู้เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง โดยมีศีลเป็นพื้นฐาน สมาธิเป็นกำลังของจิต และสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม จนนำไปสู่การเห็นเหตุปัจจัย ความเกิดดับ ไตรลักษณ์ มรรค ผล และวิมุตติ และ 3) แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เริ่มจากการทำศีลให้บริสุทธิ์ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น การเห็นนามรูป การรู้เหตุปัจจัย การจำแนกทางและมีใช้ทาง การพัฒนาวิปัสสนาญาณ และการรู้แจ้งอริยมรรค โดยวิสุทธิทั้ง 7 ทำหน้าที่เกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ

องค์ความรู้จากการวิจัยสังเคราะห์เป็น **SĀRATHI Model** ได้แก่ S – Sīla Foundation, Ā – Awareness and Concentration, R – Reality of Nāma-Rūpa, A – Abandoning Doubt, T – Testing Path and Non-path, H – Higher Insight Progression และ I – Insight Realization สะท้อนกระบวนการพัฒนาจากศีล สมาธิ ไปสู่ปัญญา โดยวิสุทธิ 7 ทำหน้าที่เสมือนสารภีนำผู้ปฏิบัติไปสู่พระนิพพาน

คำสำคัญ: วิสุทธิ 7; วิปัสสนาภาวนา; รณินิตสูตร; SĀRATHI Model; พระนิพพาน

APPROACHES FOR CULTIVATING THE SEVEN VISUDDHI TO ENHANCE
VIPASSANABHAVANA MEDITATION WITHIN THE FRAMEWORK
FOUND IN RATHAVINĪTA SUTTA

Phrakhrupalad Somwang Chandasīlo (Sripen), Phra Srisuttivetee
(Kwan Thiramano), Viroj Koomkrong

Abstract

This study aimed to: (1) examine the structure and essential characteristics of the Seven Purifications (Visuddhi 7) in the Rathavinīta Sutta; (2) investigate insight meditation (vipassanā-bhāvanā) in Theravāda Buddhist scriptures; and (3) propose an approach to cultivating the Seven Purifications to support insight meditation based on the Rathavinīta Sutta. The study employed documentary research using the Tipiṭaka, commentaries, sub-commentaries, the Visuddhimagga, books, documents, and related research. Data were analyzed through content analysis, interpretative analysis, and descriptive synthesis.

The findings revealed that:

1) the Seven Purifications constitute a sequential process of spiritual development comprising Sīla-visuddhi, Citta-visuddhi, Ditṭhi-visuddhi, Kaṅkhāvitaraṇa-visuddhi, Maggāmagga-ñāṇadassana-visuddhi, Paṭipadā-ñāṇadassana-visuddhi, and Nāṇadassana-visuddhi. Each stage supports progression to the next, comparable to a relay of chariots carrying a traveler toward the final destination. The process corresponds to the development of morality (sīla), concentration (samādhi), and wisdom (paññā), with anupādā-parinibbāna as the ultimate goal. (2) Insight meditation is a process of cultivating wisdom to directly discern phenomena as they truly are. Morality provides the foundation, concentration stabilizes the mind, and mindfulness with clear comprehension enables contemplation of body, feeling, mind, and dhammas, leading to insight into conditionality, arising and passing away, the Three Characteristics, the path, fruition, and liberation. (3) The proposed approach begins with purification of morality, stabilization of the mind, discernment of nāma-rūpa, understanding of causal conditions, discrimination between path and non-path, progressive development of insight knowledges, and realization of the Noble Path. The Seven Purifications therefore function as an integrated and mutually supportive process.

The knowledge derived from the study was synthesized into the **SĀRATHI Model**: S – Sīla Foundation, Ā – Awareness and Concentration, R – Reality of Nāma-Rūpa, A – Abandoning Doubt, T – Testing Path and Non-path, H – Higher Insight Progression, and I – Insight Realization. The model represents a systematic progression from morality and concentration to wisdom, with the Seven Purifications metaphorically serving as a “charioteer” guiding the practitioner toward Nibbāna.

Keywords: Seven Purifications; Vipassanā Meditation; Rathavinīta Sutta; SĀRATHI Model; Nibbāna

บทนำ

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้สามารถก้าวพ้นจากความทุกข์ โดยมีหลักอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นกรอบสำคัญในการทำความเข้าใจสภาพแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ภาวะดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์อย่างเป็นระบบ การดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 สามารถสังเคราะห์เป็นหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนและพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาอย่างสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน กล่าวคือ ศีลทำหน้าที่เป็นพื้นฐานในการกำกับความประพฤติทางกายและวาจา สมาธิเป็นกระบวนการฝึกจิตให้มีความตั้งมั่นและพร้อมต่อการเรียนรู้สภาวะธรรม ส่วนปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพิจารณาและรู้เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง (พระบุญชู กัลลธนา, 2551) ในบริบทดังกล่าว การเจริญวิปัสสนาภาวนาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยอาศัยสติเป็นเครื่องกำหนดรู้รูปนามและสภาวะธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง จนเกิดความเข้าใจในลักษณะของอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา อันนำไปสู่ความคลายกำหนด การดับทุกข์ และความหลุดพ้นตามลำดับ (ธนิต อยุธยา, 2540; พระมหาไพฑูริย์ กตปุญโญ, 2561)

หลักธรรมที่สะท้อนลำดับการพัฒนาความบริสุทธิ์ของผู้ปฏิบัติอย่างเป็นระบบ คือ วิสุทธิ 7 ซึ่งประกอบด้วย สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิณฺณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิภาณญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ หลักวิสุทธิ 7 แสดงให้เห็นพัฒนาการของผู้ปฏิบัติตั้งแต่การทำความประพฤติให้บริสุทธิ์ การพัฒนาจิตให้ตั้งมั่น ไปจนถึงการพัฒนาความรู้ความเห็นและวิปัสสนาปัญญาตามลำดับ กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะต่อเนื่องและเกี่ยวพันกัน มิใช่ขั้นตอนที่แยกขาดจากกัน หากแต่เป็นโครงสร้างการพัฒนาผู้ปฏิบัติจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับที่ละเอียดและลึกซึ้งยิ่งขึ้น จึงสามารถใช้เป็นกรอบในการอธิบายความก้าวหน้าของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้อย่างเป็นระบบ (พระครูปริยัติกาญจน์โชติ, 2554) โดยมีพระไตรปิฎกเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิสำคัญในการศึกษาหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาท (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเจริญวิปัสสนาภาวนาให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องจำเป็นต้องอาศัยศีล สมาธิ และปัญญาเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์และเกี่ยวพันกัน ศีลช่วยวางพื้นฐานแห่งความประพฤติที่เหมาะสมและลดปัจจัยรบกวนทางกายและวาจา สมาธิช่วยให้จิตมีความตั้งมั่นและสามารถกำหนดรู้อารมณ์ได้อย่างต่อเนื่อง ขณะที่ปัญญาทำหน้าที่พิจารณารูปนามและสภาวะธรรมตามความเป็นจริง (พระนิคม ธรรมธโร, 2556) ในกระบวนการดังกล่าว สติปัฏฐาน 4 ซึ่งประกอบด้วย การพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม นับเป็นหลักปฏิบัติสำคัญในการพัฒนาสติและปัญญา โดยช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถสังเกตเห็นความเกิดขึ้นและดับไปของสภาวะธรรม และนำไปสู่การพัฒนาวิปัสสนาปัญญาตามลำดับ (พระมหานิรัญญ ชิตมาโร, 2555; พระมหาณรงค์ ปญญาจุฑาโณ และคณะ, 2568) นอกจากนี้ การกำหนดรู้จิตเป็นอารมณ์ยังเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นสภาวะของจิตตามความเป็นจริง และพัฒนาความเข้าใจต่อธรรมชาติของสภาวะธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (พระมหาไพฑูริย์ กตปุญโญ, 2561) มีการศึกษาเกี่ยวกับจิตตวิสุทธิ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา หลักไตรสิกขา ศีล สติปัฏฐาน 4 และการกำหนดรู้จิตเป็นอารมณ์ในหลายมิติ ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาความบริสุทธิ์ของจิตและ

การเจริญปัญญามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา (พระครูปริยัติกาญจน์โชติ, 2554; พระบุญชู กัลณนา, 2551; พระมหาณรงค์ ปญญาวุฒโธ และคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเฉพาะประเด็นการสังเคราะห์แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรณินิสิตสูตร ยังพบช่องว่างทางการศึกษาที่ควรได้รับการวิเคราะห์เพิ่มเติม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงสาระของวิสุทธิแต่ละชั้น กับลำดับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงกระบวนการอย่างชัดเจนและเป็นระบบ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์หลักวิสุทธิ 7 ที่ปรากฏในรณินิสิตสูตร ควบคู่กับการศึกษาหลักการและกระบวนการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อสังเคราะห์แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 ที่สามารถเชื่อมโยงกับกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างเป็นลำดับ การศึกษาครั้งนี้จะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างศีล จิต และปัญญามีความชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนช่วยเชื่อมโยงหลักปรีชาญาณกับการปฏิบัติในลักษณะที่เป็นระบบ อันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้ศึกษาและผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในการทำสมาธิเข้าใจแนวทางการพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับลำดับแห่งการปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของวิสุทธิ 7 ในรณินิสิตสูตร
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรณ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรณินิสิตสูตร” เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาหลักวิสุทธิ 7 ที่ปรากฏในรณินิสิตสูตร วิเคราะห์ความสัมพันธ์กับกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และสังเคราะห์เป็นแนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 อย่างเป็นลำดับ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เชิงตีความ และการสังเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อศึกษาความหมาย โครงสร้าง และความสัมพันธ์ของวิสุทธิ 7 กับการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ตลอดจนกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจากระดับพื้นฐานไปสู่การบรรลุธรรม

2. คัมภีร์และเอกสารที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งข้อมูลแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเฉพาะรณินิสิตสูตร รวมถึงพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับสติปัฏฐาน อานาปานสติ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล และนิพพาน ตลอดจนพระอภิธรรมปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรค

2) เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ บทความวิจัย และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับรณวินิตสูตร วิสุทธิ 7 วิปัสสนาภาวนา วิปัสสนาญาณ สติปัฏฐาน และกระบวนการบรรลุมรรค โดยคัดเลือกเฉพาะเอกสารที่มีแหล่งที่มาชัดเจนและตรวจสอบย้อนกลับได้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Analysis Form) สำหรับรวบรวม จำแนก และวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความหมายของรณวินิตสูตร องค์ประกอบของวิสุทธิ 7 ความสัมพันธ์กับไตรสิกขา วิปัสสนาภาวนา วิปัสสนาญาณ จุดมุ่งหมายของวิสุทธิแต่ละชั้น และแนวทางการนำไปใช้ส่งเสริมการปฏิบัติ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับ คือ 1) กำหนดคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับรณวินิตสูตร วิสุทธิ 7 และวิปัสสนาภาวนา 2) ศึกษา รณวินิตสูตรและอุปมาธมมัตถ 7 ผลัตถ 3) รวบรวมคำอธิบายวิสุทธิ 7 จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวิสุทธิมรรค 4) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และ 5) จัดหมวดหมู่และเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิสุทธิแต่ละชั้นกับลำดับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) วิเคราะห์ความหมายโครงสร้าง และจุดมุ่งหมายของวิสุทธิ 7 ในรณวินิตสูตร 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิสุทธิ 7 กับกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 3) วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติตามกรอบศีล สมาธิ และปัญญา และ 4) สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์เป็นแนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 ตั้งแต่การเตรียมพื้นฐาน การฝึกจิต การพัฒนาปัญญา การตรวจสอบแนวทางปฏิบัติ จนถึงญาณทัสสนะ

6. จริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและไม่มีการเก็บข้อมูลจากมนุษย์โดยตรง ผู้วิจัยจึงยึดหลักจริยธรรมทางวิชาการ โดยเลือกใช้แหล่งข้อมูลที่ตรวจสอบได้ อ้างอิงพระไตรปิฎกตามฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอย่างถูกต้อง แยกข้อมูลจากคัมภีร์ออกจากข้อวิเคราะห์ของผู้วิจัย รักษาความหมายตามบริบทของต้นฉบับ อ้างอิงผลงานของผู้อื่นอย่างครบถ้วน และตรวจสอบความซ้ำซ้อนของเนื้อหาเพื่อป้องกันการคัดลอกผลงานโดยปราศจากการอ้างอิง

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของวิสุทธิ 7 ในรณินิตสูตร

ผลการวิจัยพบว่า วิสุทธิ 7 ในรณินิตสูตรมีโครงสร้างเป็นกระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างเป็นลำดับและต่อเนื่อง โดยวิสุทธิแต่ละขั้นทำหน้าที่เป็นพื้นฐานและส่งผลต่อไปสู่วิสุทธิขั้นถัดไป เปรียบเสมือนรถผลัด 7 ผลัดที่รับส่งผู้เดินทางไปสู่จุดหมายปลายทาง ทั้งนี้ วิสุทธิแต่ละขั้นมิใช่เป้าหมายสูงสุดในตัวเอง แต่เป็นองค์ประกอบของกระบวนการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งมีอนุपाทาปรินิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิบัติ (ม.ม. (ไทย) 12/257-260/277-281)

โครงสร้างของวิสุทธิ 7 เริ่มจาก 1) สीलวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งศีล เป็นการชำระพฤติกรรมทางกาย วาจา และการดำเนินชีวิตให้เรียบร้อยสุจริต ทำหน้าที่เป็นฐานให้จิตไม่เดือดร้อนและพร้อมต่อการภาวนา 2) จิตตวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งจิต เป็นการพัฒนาจิตให้สงบ ตั้งมั่น และพ้นจากนิวรณ์ เพื่อให้จิตมีกำลังเพียงพอต่อการพิจารณาสภาวธรรม 3) ญาณวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งความเห็น เป็นการเห็นนามและรูปตามความเป็นจริง ลดการยึดถือว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา หรือเขา 4) กังขาวิตรณวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งญาณที่ข้ามพ้นความสงสัย เป็นการเข้าใจนามรูปตามเหตุและปัจจัย จนสามารถคลายความสงสัยเกี่ยวกับสภาวธรรมและกระบวนการปฏิบัติ ในระดับที่สูงขึ้นประกอบด้วย 5) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งญาณที่รู้ว่าอะไรเป็นทางและมีใช้ทาง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถแยกแยะประสบการณ์ที่ก่ออุปสรรคออกจากสิ่งที่อาจทำให้หลงยึดติด 6) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งญาณที่รู้ข้อปฏิบัติ เป็นการพัฒนางานปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเห็นความเกิดดับ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และ 7) ญาณทัสสนวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งญาณทัสสนะ เป็นขั้นสูงสุดของกระบวนการวิสุทธิ ซึ่งสัมพันธ์กับการรู้แจ้งอริยมรรคและการประหาณกิเลสตามกำลังของมรรค โดยรณินิตสูตรกล่าวถึงวิสุทธิทั้ง 7 ตามลำดับ ตั้งแต่สीलวิสุทธิจนถึงญาณทัสสนวิสุทธิ และชี้ว่าวิสุทธิแต่ละระดับมีใช้อนุพาทาปรินิพพานโดยตัวของมันเอง (ม.ม. (ไทย) 12/257-258/277-280)

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม วิสุทธิ 7 สามารถเชื่อมโยงกับไตรสิกขาได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ สीलวิสุทธิสัมพันธ์กับการพัฒนาศีล จิตตวิสุทธิสัมพันธ์กับการพัฒนาด้านสมาธิ และวิสุทธิ 5 ขั้นที่เหลือสัมพันธ์กับการพัฒนาด้านปัญญา กระบวนการทั้งหมดจึงสามารถสรุปเป็นลำดับว่า ศีล สมาธิ การเห็นนามรูป การเห็นเหตุปัจจัย การจำแนกทางและมีใช้ทาง การพัฒนางานปฏิบัติ การรู้แจ้งอริยมรรค ความหลุดพ้น ดังนั้น สาระสำคัญของวิสุทธิ 7 ในรณินิตสูตรจึงอยู่ที่การแสดงกระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน จากความบริสุทธิ์ทางพฤติกรรมไปสู่ความบริสุทธิ์ทางจิต และต่อเนื่องไปสู่ความบริสุทธิ์ทางปัญญา แต่ละขั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวพันกัน มีอาจแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด และทำหน้าที่เสมือนรถผลัดที่นำผู้ปฏิบัติให้ก้าวผ่านความบริสุทธิ์แต่ละระดับไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นจากอุปาทานและทุกข์โดยสิ้นเชิง (ม.ม. (ไทย) 12/259/280-281)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาเพื่อให้รู้เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง โดยมีศีลเป็นพื้นฐาน สมาธิเป็นกำลังของจิต และสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องกำหนดรู้สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จนนำไปสู่การเห็นความเกิดขึ้นและดับไปของสภาวะธรรม การเห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตลอดจนการคลายความยึดมั่นถือมั่น และนำไปสู่มรรค ผล และความหลุดพ้น หลักปฏิบัติสำคัญที่ปรากฏเด่นชัด คือ สติปัฏฐาน 4 ได้แก่ กายา นุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นกระบวนการกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรมตามสภาวะที่ปรากฏจริง ผู้ปฏิบัติต้องอาศัยความเพียร สติ และสัมปชัญญะในการรู้เท่าทันสภาวะธรรมโดยไม่เข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา หรือของเรา การปฏิบัติจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการนั่งสมาธิ แต่สามารถดำเนินได้ในทุกอิริยาบถและกิจกรรมของชีวิตประจำวัน

กระบวนการปฏิบัติเริ่มจากการรักษาศีลและสำรวมพฤติกรรมให้เรียบร้อย จากนั้นพัฒนาจิตให้สงบและตั้งมั่นเพื่อเป็นฐานของการเจริญปัญญา เมื่อจิตมีความพร้อม ผู้ปฏิบัติจึงกำหนดรู้สภาวะธรรมที่กำลังปรากฏ เห็นความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัย เห็นความเกิดขึ้นและดับไป และพิจารณาสภาวะธรรมตามไตรลักษณ์ ปัญญาที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้ความเห็นผิดและความยึดมั่นในตัวตนลดลง จนนำไปสู่การพัฒนาองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้และการรู้แจ้งอริยสัจ ดังนั้น กระบวนการวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถสรุปเป็นลำดับได้ว่า ศีล สมาธิ สติสัมปชัญญะ การกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม การเห็นเหตุปัจจัย การเห็นความเกิดดับ การเห็นไตรลักษณ์ การคลายความยึดมั่น มรรค ผล และวิมุตติ กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วิปัสสนาภาวนาเป็นการพัฒนาผู้ปฏิบัติจากการควบคุมพฤติกรรมภายนอก ไปสู่ความตั้งมั่นภายใน และพัฒนาต่อเป็นปัญญาที่รู้เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง อันเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการนำหลักวิสุทธิ 7 มาสังเคราะห์เป็นแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรตนสูตร

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นกระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 7 ขั้น เปรียบเสมือนรถผลัด 7 ผลัดที่ส่งต่อผู้เดินทางไปสู่จุดหมายได้แก่

1) สีลวิสุทธิ เป็นการสร้างพื้นฐานแห่งการปฏิบัติด้วยความบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา และการดำเนินชีวิต โดยสำรวมในศีลและจตุปาริสุทธิศีล ทำให้จิตปราศจากความเดือดร้อนและพร้อมต่อการพัฒนาสมาธิและวิปัสสนา เปรียบเหมือนรถผลัดที่ 1

2) จิตตวิสุทธิ เป็นการฝึกจิตให้สงบและตั้งมั่น ปราศจากนิวรณ์ โดยอาศัยสมาธิเป็นฐาน ทำให้จิตมีกำลังและเหมาะแก่การกำหนดรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง เปรียบเหมือนรถผลัดที่ 2

3) ทิณฺณวิสุทธิ เป็นการพัฒนาปัญญาให้เห็นนามและรูปตามสภาวะที่เป็นจริง แยกนามธรรมและรูปธรรมออกจากกัน และลดความยึดถือว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา หรือเขา เปรียบเหมือนรถผลัดที่ 3

4) กังขาวิตรณวิสุทธิ เป็นการกำหนดรู้เหตุปัจจัยของนามรูป จนเข้าใจว่าสภาวะธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นตามเหตุและปัจจัย ทำให้ข้ามพ้นความสงสัยเกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน อนาคต และกระบวนการปฏิบัติเปรียบเหมือนรถผลัดที่ 4

5) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นการใช้ปัญญาจำแนกว่าอะไรเป็นทางและอะไรมิใช่ทางของวิปัสสนา ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่หลงยึดติดในสภาวะหรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการภาวนา และสามารถดำเนินการปฏิบัติได้ถูกต้อง เปรียบเหมือนรถผลัดที่ 5

6) ปฏิภาณญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นการพัฒนาวิปัสสนาญาณอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การเห็นความเกิดดับของสภาวะธรรมไปจนถึงอนุโลมญาณ ทำให้เห็นไตรลักษณ์ชัดเจนขึ้น คลายความยึดมั่น และวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย จิตจึงโน้มไปสู่พระนิพพาน เปรียบเหมือนรถผลัดที่ 6

7) ญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นความบริสุทธิ์แห่งความรู้เห็นในระดับอริยมรรค ประกอบด้วยมรรคญาณ 4 ได้แก่ โสตาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค ซึ่งทำหน้าที่ประหาณกิเลสตามลำดับ และมีผลญาณเกิดสืบต่อ นำผู้ปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้น เปรียบเหมือนรถผลัดที่ 7

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรวินีตสูตร” ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. โครงสร้างและสาระสำคัญของวิสุทธิ 7 ในรวินีตสูตร ผลการศึกษาพบว่า วิสุทธิ 7 ในรวินีตสูตร ประกอบด้วย สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิภาณญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่การชำระความประพฤติให้บริสุทธิ์ การพัฒนาจิตให้ตั้งมั่น ไปจนถึงการพัฒนาปัญญาให้สามารถรู้เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง การที่รวินีตสูตรใช้อุปมาธารชผลัดต่อเนื่องกัน จึงสะท้อนให้เห็นว่าวิสุทธิแต่ละขั้นมิใช่เป้าหมายที่แยกขาดจากกัน หากแต่เป็นกระบวนการที่แต่ละขั้นทำหน้าที่เป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติก้าวไปสู่ขั้นต่อไป จนถึงความหลุดพ้นอันเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิบัติ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ Anālayo (2026) ที่อธิบายว่า วิสุทธิทั้ง 7 ในรวินีตสูตรมีลักษณะเป็นลำดับขั้นของการพัฒนาโดยสีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิสัมพันธ์กับการพัฒนาศีลและสมาธิ ขณะที่วิสุทธิขั้นต่อ ๆ มาเป็นการพัฒนาความเห็น ความเข้าใจเหตุปัจจัย และการเจริญวิปัสสนาปัญญาจนถึงระดับโลกุตตระ ทั้งยังชี้ว่าโครงสร้างวิสุทธิ 7 ในรวินีตสูตรกลายเป็นกรอบสำคัญของการจัดระบบการปฏิบัติในคัมภีร์วิสุทธิมรรคภายหลัง นอกจากนี้ พระภิกขุพล วิสุทโธ (2564) พบว่า การเจริญศีล สมาธิ และปัญญาตามลำดับสัมพันธ์โดยตรงกับการเกิดวิสุทธิ 7 และนำไปสู่ปัญญาที่รู้แจ้งอริยสัจ มรรค ผล และนิพพาน

ในทำนองเดียวกัน พระครูปฐมภวนาจารย์ วีระนนท์ วีระนนโท และกมลาค ภูวนาธิพงษ์ (2563) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวิปัสสนากรรมฐานกับไตรสิกขาว่า ผู้ปฏิบัติต้องพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาอย่างต่อเนื่อง โดยการเจริญสติปัฏฐาน 4 ทำให้เกิดความรู้เห็นรูปนามตามความเป็นจริง เข้าใจไตรลักษณ์ และ

พัฒนาไปสู่มรรคผลตามลำดับ จึงสนับสนุนข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้ว่า วิสุทธิ 7 มิใช่เพียงการจำแนกคุณสมบัติแห่งความบริสุทธิ์ออกเป็น 7 ประการ แต่เป็นโครงสร้างเชิงกระบวนการที่แสดงพัฒนาการของผู้ปฏิบัติจากศีล สมาธิ ไปสู่ปัญญาอย่างเป็นระบบ

2. การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า วิปัสสนาภาวนาเป็นกระบวนการอบรมปัญญาเพื่อให้รู้เห็นรูปธรรมและนามธรรมตามสภาวะที่เป็นจริง โดยอาศัยสติ สมาธิ และสัมปชัญญะเป็นองค์ประกอบสำคัญ ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้สภาวะธรรมที่ปรากฏในปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสภาวะธรรมตามหลักอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา กระบวนการดังกล่าวสามารถดำเนินได้ทั้งในลักษณะที่อาศัยสมถะเป็นบาทก่อนเข้าสู่วิปัสสนา และในลักษณะของการเจริญวิปัสสนาโดยตรงตามกำลังของสมาธิที่เหมาะสม ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับพระครูปฐมธรรมรักษ์ (ประสิทธิ์ชัย คำดี) และพระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร (2567) ซึ่งพบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งให้เกิดปัญญารูปร่างตามความเป็นจริง โดยอาศัยการพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรมตามหลักสติปัฏฐาน 4 ควบคู่กับการพัฒนาสติและสมาธิ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถละความยึดมั่นและพัฒนาปัญญาไปสู่ความพ้นทุกข์ เช่นเดียวกับพระณัฐพล กมมสุโข เครือกกนก และพระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร (2567) ที่พบว่า แม้วิธีการเบื้องต้นของแต่ละสำนักอาจแตกต่างกัน แต่ในระดับวิปัสสนาต่างอาศัยสติปัฏฐาน 4 เป็นกรอบสำคัญในการกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม และนำไปสู่การเห็นสภาวะธรรมตามกฎไตรลักษณ์

นอกจากนี้ พระมหาสาสตรา กำรูป (2568) พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาสามารถดำเนินได้ทั้งแบบสมถยานิกและวิปัสสนายานิก โดยผู้ปฏิบัติอาศัยความเพียร สติ และสัมปชัญญะกำหนดรู้รูปร่างอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความเข้าใจในไตรลักษณ์และพัฒนาไปสู่วิปัสสนาญาณระดับต่าง ๆ ผลดังกล่าวจึงสนับสนุนข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้ว่า หัวใจสำคัญของวิปัสสนาภาวนาอยู่ที่การรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง มิใช่การเพ่งหรือคิดวิเคราะห์เชิงแนวคิด แต่เป็นการพัฒนาสติ สมาธิ และปัญญาให้สามารถประจักษ์ความเปลี่ยนแปลงและความไม่มีตัวตนของรูปร่างได้โดยตรง

3. แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรณินิตสูตร ยังพบว่า การเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาควรดำเนินไปอย่างมีลำดับและต่อเนื่อง โดยเริ่มจากศีลวิสุทธิซึ่งทำหน้าที่วางพื้นฐานด้านความประพฤติ ต่อด้วยจิตตวิสุทธิซึ่งเป็นการทำจิตให้ตั้งมั่นและลดอำนาจของนิวรณ์ จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา ได้แก่ ทิฐิวินิสุทธิที่ช่วยให้จำแนกรูปร่างได้ กังขาวิตรณวิสุทธิที่ช่วยให้เข้าใจเหตุปัจจัยและข้ามพ้นความสงสัย มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิที่ช่วยให้จำแนกทางปฏิบัติที่ถูกต้องออกจากสิ่งที่มีใช้ทาง ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิซึ่งเป็นการพัฒนาวิปัสสนาญาณตามลำดับ และญาณทัสสนวิสุทธิซึ่งสัมพันธ์กับการเข้าถึงอริยมรรค อริยผล และความรู้แจ้งในระดับโลกุตตระ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับเพชรชินทร์ พรณอดล (2564) ซึ่งศึกษาการปฏิบัติวิสุทธิวิปัสสนาตามหลักบันได 7 ขั้น และพบว่า การปฏิบัติสามารถจัดเป็นลำดับตามพัฒนาการของปัญญา ตั้งแต่การเห็นรูปร่าง รู้เหตุปัจจัย เห็นไตรลักษณ์ เห็นโทษของรูปร่าง เกิดความเบื่อหน่ายและความต้องการหลุดพ้น จนกระทั่งเกิดปัญญาวางเฉยและดำเนินไปสู่निพพาน โดยโครงสร้างดังกล่าวเชื่อมโยงกับวิสุทธิ 7 และวิปัสสนาญาณอย่างชัดเจน

ขณะเดียวกัน พระสมุห์ก้องณพัฒน์ ฐานากโร (วัฒนธรรมบวรโยธิน) (2568) วิเคราะห์อุท্থัพพยานุสัสนาญาณและพบว่า การเห็นความเกิดดับของรูปนามเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญจากความรู้เชิงปริยัติไปสู่การรู้เห็นเชิงประจักษ์ และเป็นฐานของการพัฒนาวิปัสสนาญาณขั้นต่อไป โดยผู้ปฏิบัติต้องสามารถก้าวข้ามวิปัสสนูปกิเลสและพัฒนาปัญญาไปตามลำดับ ส่วนพระจารย์พร ตปสีโล คงคาทิพย์ พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ และประเวศ อินทองปาน (2568) พบว่า อนุลอมญาณเป็นญาณช่วงปลายของกระบวนการวิปัสสนาที่เกิดจากการพิจารณารูปนามตามไตรลักษณ์อย่างต่อเนื่อง และสัมพันธ์กับลำดับวิสุทธิ 7 ในฐานะกระบวนการที่ทำให้ไตรสิกขาบริบูรณ์เป็นขั้น ๆ ก่อนเข้าสู่อริยมรรคและอริยผล

ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า วิสุทธิ 7 สามารถใช้เป็นกรอบเชิงกระบวนการสำหรับอธิบายและกำกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้อย่างเป็นระบบ โดยทำหน้าที่เชื่อมโยงการรักษาศีล การพัฒนาสมาธิ การกำหนดรู้รูปนาม การเข้าใจเหตุปัจจัย การจำแนกทางและมีใช้ทาง และการพัฒนาวิปัสสนาญาณไปสู่ความรู้แจ้งตามลำดับ ความสำคัญของวิสุทธิ 7 จึงมิได้อยู่เพียงการจำแนกระดับความบริสุทธิ์ของผู้ปฏิบัติเท่านั้น หากยังเป็นโครงสร้างที่ช่วยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไตรสิกขา สติปัฏฐาน วิปัสสนาญาณ และเป้าหมายแห่งการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาทให้มีความชัดเจนและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในรณวินิตสูตร” สรุปเป็น SĀRATHI Model ซึ่งสะท้อนกระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างเป็นลำดับจากศีลสมาธิ และปัญญา ดังนี้

ภาพที่ 1 SĀRATHI Model

ที่มา: ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย, ออกแบบภาพด้วย ChatGPT, 2026

S – Sīla Foundation (ศีลวิสุทธิ) การวางรากฐานด้วยศีล ให้กาย วาจา และอาชีวะบริสุทธิ์ เป็นพื้นฐานให้จิตสงบและพร้อมต่อการภาวนา

Ā – Awareness and Concentration (จิตตวิสุทธิ) การมีสติ ความรู้ตัว และความตั้งมั่นของจิต พ้นจากนิรวณ และพร้อมกำหนดรู้สภาวะธรรม

R – Reality of Nāma-Rūpa (ทัญญูวิสุทธิ) การเห็นนามรูปตามความเป็นจริง ไม่ยึดถือว่าเป็น ตัวตนหรือบุคคล

A – Abandoning Doubt (กังขาวิตรณวิสุทธิ) การเข้าใจนามรูปตามเหตุปัจจัย จนข้ามพ้นความ สงสัยในการปฏิบัติและหลักธรรม

T – Testing Path and Non-path (มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ) การจำแนกทางและมีใช้ทาง ของวิปัสสนา ไม่หลงติดในประสบการณ์ระหว่างปฏิบัติ

H – Higher Insight Progression (ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ) การพัฒนาวิปัสสนาญาณตามลำดับ จนเห็นความเกิดดับและไตรลักษณ์

I – Insight Realization (ญาณทัสสนวิสุทธิ) การรู้แจ้งอริยมรรค อันเป็นวิสุทธิขั้นสุดท้ายที่นำไปสู่ ความหลุดพ้น

ดังนั้น SĀRATHI Model จึงเป็นองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงมิติด้านคัมภีร์ หลักธรรม และการปฏิบัติ โดยวิสุทธิ 7 ทำหน้าที่เสมือนสารนำผู้ปฏิบัติไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการเจริญวิสุทธิ 7 เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกรณีนี้สูตร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารทางพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า วิสุทธิ 7 เป็นกระบวนการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่ ศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ ศีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทัญญูวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ ซึ่งแต่ละขั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวพันกัน เปรียบเสมือนราชรถ 7 ผลัด และมี จุดมุ่งหมายเพื่อความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอาศัยสติปัฏฐาน 4 และการ พิจารณาวิปัสสนาภูมิ ได้แก่ ขั้น 5 आयตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัจ 4 และปัจจุสมุปบาท เพื่อให้ เกิดปัญญาเห็นรูปรนามตามความเป็นจริงและเห็นไตรลักษณ์ ดังนั้น วิสุทธิ 7 จึงเป็นแนวทางที่เชื่อมโยง ไตรสิกขา กับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างเป็นระบบ และมุ่งนำผู้ปฏิบัติไปสู่การดับทุกข์และความหลุดพ้น

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรส่งเสริมให้หน่วยงานด้านพระพุทธศาสนา เช่น มหาเถรสมาคม สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนา นำหลักวิสุทธิ 7 ไปพัฒนาเป็นกรอบแนวทาง หรือหลักสูตรสำหรับการเผยแผ่และส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างเป็นระบบ

2) ควรกำหนดระบบสนับสนุนด้านองค์ความรู้ บุคลากร และพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อให้การถ่ายทอดหลักวิสุทธิ 7 เป็นไปอย่างถูกต้อง สอดคล้องกับพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

3) ควรจัดให้มีระบบติดตามและประเมินผลการนำแนวทางวิสุทธิ 7 ไปใช้ในการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่อง เหมาะสมกับบริบท และสามารถขยายผลได้ในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1) ควรนำแนวทางวิสุทธิ 7 ไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม การอบรม และการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับลำดับการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา

2) ควรประยุกต์ใช้วิสุทธิ 7 เป็นกรอบในการพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่การเตรียมพื้นฐานด้านศีล การพัฒนาจิตให้ตั้งมั่น การกำหนดรู้สภาวะธรรม ไปจนถึงการพัฒนาวิปัสสนาปัญญา โดยมีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้มีความรู้คอยให้คำแนะนำอย่างเหมาะสม

3) ควรส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัตินำหลักวิสุทธิ 7 ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการรักษาศีล การฝึกสติ การพัฒนาสมาธิ และการพิจารณาเหตุปัจจัยของสภาวะธรรม เพื่อให้การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับการเจริญสติในวิสุทธิ 7 เพื่อวิเคราะห์บทบาทของสติวิสุทธิในฐานะพื้นฐานของการพัฒนาจิตและปัญญา ตลอดจนสังเคราะห์แนวทางการนำไปใช้ในการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

2) ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับการเจริญสมาธิในวิสุทธิ 7 โดยเฉพาะจิตตวิสุทธิ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิ การละนิวรณ์ และความพร้อมของจิตต่อการพัฒนาวิปัสสนาปัญญา

3) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเจริญปัญญาในวิสุทธิ 7 ควบคู่กับการวิจัยภาคสนาม เพื่อติดตามและประเมินผลการนำแนวทางวิสุทธิ 7 ไปใช้กับผู้ปฏิบัติธรรมในบริบทต่าง ๆ และพัฒนาเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2540). *วิปัสสนาภิรมย์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปฐมธรรมรักษ์ (ประสิทธิ์ชัย คำดี), และพระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร. (2567). การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 20(3), 60–73. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGSR/article/view/272147>
- พระครูปฐมภาวนาจารย์ วีระนนท์ วีระนนโท, และกมลาค ภูวนาธิพงศ์. (2563). ความสัมพันธ์วิปัสสนากรรมฐานกับหลักไตรสิกขา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(3). <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/view/241660>
- พระครูปริยัติกาญจนโชติ (มานิตย์ ธมฺมโชโต). (2554). *ศึกษาจิตตวิสุทธิในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระจารย์พร ตปสีโล คงคาทิพย์, พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมาจารย์, และประเวศ อินทองปาน. (2568). วิเคราะห์การเกิดขึ้นของอนุโลมญาณในการเจริญวิปัสสนาภาวนา. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 11(3), 1232–1246. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/article/view/282714>
- พระณัฐพล กมมสุโข เครือกนก, และพระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร. (2567). วิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดศิลามูล จ.นครปฐม. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 10(3), 219–230. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/article/view/274774>
- พระนิคม ธมฺมธโร (พงษ์สมุทฺธ). (2556). *การศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องศีลในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระบุญชู กัลลนา. (2551). *การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. <https://doi.org/10.14457/CMU.the.2008.326>
- พระภัทรพล วิสุทฺโธ. (2564). ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอรรถกถาศิวสูตร. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 7(2), 119–128. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/article/view/249946>
- พระมหาณรงค์ ปญญาวุฑฺโฒ (โหลแก้ว), วิโรจน์ คุ้มครอง, และชัยชาญ ศรีหาม. (2568). แนวทางการเจริญสติปัฏฐาน 4 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 11(3), 947–964.
- พระมหานิรัญ ชิตมาโร (บำเรอสงค์). (2555). *ศึกษาพุทธวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

- พระมหาไพฑูริย์ กตปุญโญ (สิงหะ). (2561). *ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยอาศัยการกำหนดรู้จิตเป็นอารมณ์* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระมหาศาสตรา กำรูป. (2568). วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดพระธาตุซ่อแฮ พระอารามหลวง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 7(5), 935–942. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/278509>
- พระสมุห์ก้องณพัฒน์ ฐานากโร (วัฒน์ะบวรโยธิน). (2568). ญาณเห็นเกิดดับ: แก่นกลางของวิปัสสนาญาณในพระพุทธานุสสาเถรราช. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 11(3), 1187–1201. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palissueksabuddhaghosa/article/view/281488>
- เพชรชรินทร์ พรนภดล. (2564). ศึกษาการสอนและการสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาตามหลักบันได 7 ขั้น ของพระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 7(2), 152–162. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palissueksabuddhaghosa/article/view/249991>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีปฐมา มุทธาประนัง. (2560). *ศึกษาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัมมัตตานิจจุสูตร* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- Anālayo, Bh. (2026). Rathavinīta Sutta. In *Encyclopedia of Buddhism*. University of Hamburg.